

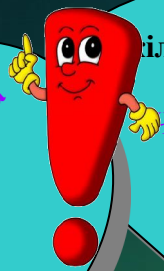
Двадцять п'яте вересня

Класна робота

Прикметник як частина мови. Лексико-граматичні розряди прикметників, їх особливості і функціонування в мовленні. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних у якісні і відносні

Прикметник
Який? Чий?
Ознака предмета

Числівник
Скільки? Котрий?
Який?
Число, к-сть

Займенник
Хто? Що? Який?
Чий? Скільки?

... на предмет, ознаку, кількість
але не називає
його

Дієслово
Що робити?
Дію предмета

Дієприслівник
Як? Коли? Де?
Ознака дії,
предмета

Іменник
Хто? Що?
Предмет

САМОСТІЙН

1-6

?

лекс.знач.
член реч.

СЛУЖБОВІ-

3

Прийменник

- Поєднує іменні част. мови з іншими словами;
- вказує на місце, час

Частка

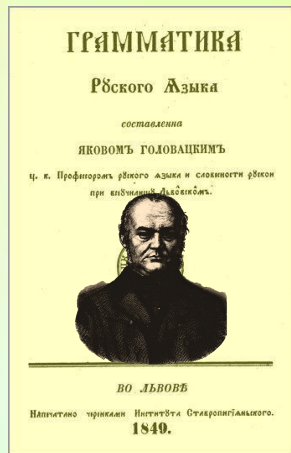
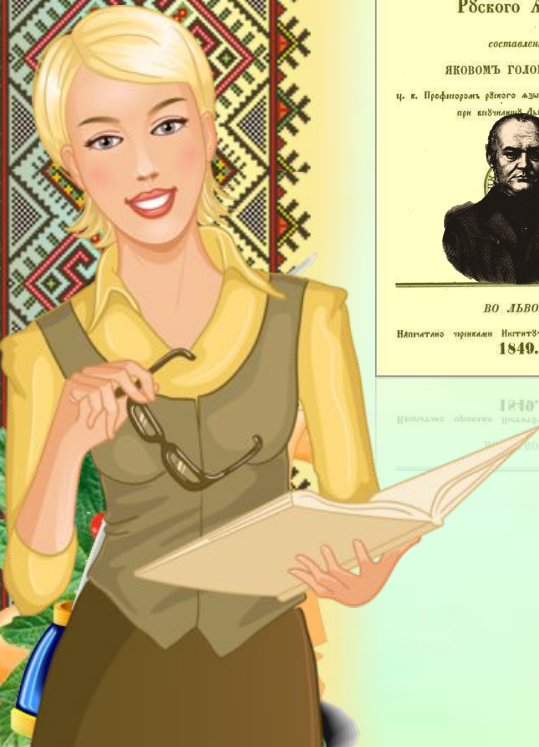
- вираж. додаткові смисл. віднош.;
- утворює грамат. норми

Вигук

Виражає почуття,
звуконаслідування,
привітання

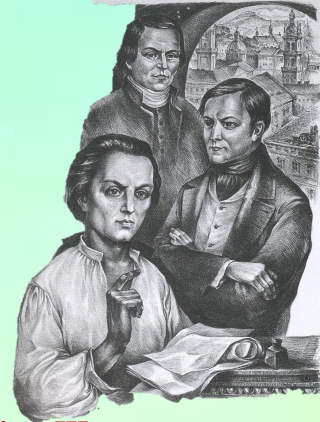
Сполучник

Поєднує ОЧ,
част. скл.речення

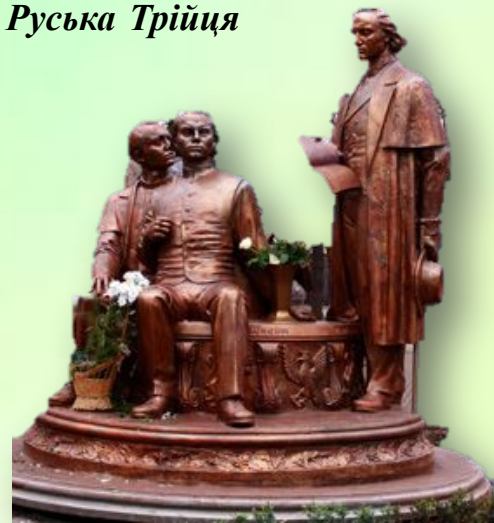
Темою сьогоднішнього уроку є **«Прикметник»**.

До речі, назва **прикметник** вперше з'явилася в підручнику **Я. Головацького «Грамматика руского языка»** (Львів, **1849** рік). Отже, їй **172** роки.

**Маркіян Шашкевич,
Яків Головацький та
Іван Вагилевич**

Руська Трійця

Це повнозначна (самостійна) змінна частина мови, що виражає ознаку або властивість предмета і відповідає на питання

який? (яка? яке? які?), чий?
(чия? чиє? чий?)

материнська ласка, батькова порада.

Ознаку предмета, крім прикметника, можуть передавати й інші частини мови:

Дієприкметник - підбілена хата.

Дієслово - біліє навколо.

Іменник - білизна снігу.

Прислівник - узимку в лісі біло.

Порядковий числівник - сьомий клас.

Початкова форма
прикметника -
чоловічий рід називного
відмінка однини.

Морфологічні ознаки

рід

число

відмінок

узгоджуються з родом, числом і відмінком іменника

Назвіть у кожній групі слів прикметники

*Десятий, хтозна-який,
задиханий, осиротілий,
материн, всякий, такий,
наполоханий, тисячний,
двадцятиповерховий, далеко,
прочитаний, вродливий.*

*Застарілий, перший, блискавичний,
балакучий, тридцятий,
наввипередки, надшвидкісний,
ніскільки, мільйонний,
непереможений, непереможний,
помножений.*

Синтаксична роль прикметників

Основна синтаксична роль
прикметника у реченні –
узгоджене означення!

Прикметник може також виконувати
роль іменної частини складеного
присудка!

*І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна.*

Олександр Олесь

Моя країна – зоряна, біблійна й пишна,
Квітчаста батьківщино пісні й соловейка!

Б.- І. Антонич

За своєю здатністю виражати ознаки предмета безпосередньо або через відношення його до іншого предмета чи особи прикметники поділяються на три розряди (семантико - граматичні групи):

якісні

відносні

присвійні

Які ознаки називає прикметник?

Ознаки якісні — безпосередні, прямі, що виявляються в предметі різною мірою

світлий, низький, темний, широкий, ніжний, приязний, яскравий, превеликий, довжелезний, дрібнесенький

Ознаки абсолютні, незмінні, що властиві предмету через його відношення або належність до:

а) матеріалу: залізний (лом),
б) простору: польова (дорога),
в) часу: ранкова (гімнастика),
г) виміру: кілограмова (вага), потрійний (вузол),
д) дії: літальний (апарат)

істот:

*батькова (пасіка),
сестрина (хустка),
ведмежа (лапа)*

ЯКІСНІ ПРИКМЕТНИКИ

ознаки	приклади
приєднують прислівник із значенням міри або ступеня вияву ознаки (<i>мало, надто, надзвичайно, трохи</i>)	<i>відомий, трохи відомий, мало відомий</i>
вступають у антонімічні відношення	<i>свіжий- черствий великий- малий</i>
утворюють якісно- означальні прислівники або іменники з узагальненим значенням прикмети	<i>Чуйний, чуйнодобрий, добро</i>
утворюють ступені порівняння	<i>Білий, біліший, найбіліший</i>
за допомогою суфіксів зменшеності і збільшеності та префікса пре- утворюють похідні прикметники	<i>Тонкий- тонесенький, тонюсінький; здоровий- прездоровий</i>
окремі прикметники можуть мати коротку форму	<i>(ясен, весел, певен).</i>

Відносні прикметники, їх

<i>Ознаки відношенням предметів, які</i>	<i>за до</i>	<i>Приклади</i>
називають речовину, матеріал		залізний лом, гумова рукавиця, солом'яний бриль, штапельна сукня, паркетна підлога, електричний ліхтар, металева пружина, дерев'яна шафа
просторові поняття		гірський хребет, польова дорога, лугова квітка, придорожня трава, сибірська тайга, приміський поїзд, городній мак, присадибна ділянка
Часові поняття		осінній день, ранкова гімнастика, нічне чергування, годинна перерва, вранішня газета, вчорашнє повідомлення, цьогорічний урожай
поняття щодо розміру, обсягу, ваги, кількості		двометрова яма, кілограмова вага, п'ятилітрова каструля, десятилітрове відро, дев'ятиповерховий будинок, двійчасті двері, потрійний вузол, подвійне дно, десятиметрова статуя, округла вежа
призначення		літальний апарат, обчислювальний прилад, пояснювальний диктант, шліфувальний станок

ПРИСВІЙНІ ПРИКМЕТНИКИ

Вказують на належність предмета кому-небудь і відповідають на питання *чий? чия? чиє?*

Творються :

1. Від назв людей за допомогою суфіксів *-ів (їв), -ин (-їн)*: *товаришів, Сергіїв, братів*;
2. Від назв тварин за допомогою суфіксів *-ач (-ий), -яч (ий), ин (-ий), їн (-ий)*: *орлине крило, заячий хвіст*.

Графічний диктант

У поданих словосполученнях визначте лексико-граматичні розряди прикметників. Позначте якісні літерою Я, відносні – В, присвійні – П

Блискучий вогник, дощові краплі, товстий гаманець, обчислювальний центр, тутешні жителі, батькова порада, господареві діти, доччина кімната, дотепний жарт, недільна школа, колюче стебло, вороняче гніздо, професорові думки, духмяний цвіт, матусина хустка, величезний авторитет, мінливий настрій, рибні котлети, європейська держава, чоловікові друзі, Шевченкові слова, Гомерова поема, коливальний рух, ініціативний робітник, гарний хлопець, Романів портфель, об'їзна дорога, сварливі люди, оленячі роги, дідусів капелюх, квадратний конверт, залізний обруч, зелене збіжжя, талановитий митець, смішний малюнок, активний учень, вчорашня зустріч, київські вулиці, дерев'яний стілець, ведмежа шуба, собачий холод, золоте серце.

❖ *Чи легко було розряд 3 останніх прикметників? Чому?*

Графічний диктант

У поданих словосполученнях визначте лексико-граматичні розряди прикметників. Позначте якісні літерою Я, відносні – В, присвійні – П

Блискучий вогник, дощові краплі, товстий гаманець, обчислювальний центр, тутешні жителі, батькова порада, господареві діти, доччина кімната, дотепний жарт, недільна школа, колюче стебло, вороняче гніздо, професорові думки, духмяний цвіт, матусина хустка, величезний авторитет, мінливий настрій, рибні котлети, європейська держава, чоловікові друзі, Шевченкові слова, Гомерова поема, коливальний рух, ініціативний робітник, гарний хлопець, Романів портфель, об'їзна дорога, сварливі люди, оленячі роги, дідусів капелюх, квадратний конверт, залізний обруч, зелене збіжжя, талановитий митець, смішний малюнок, активний учень, вчорашня зустріч, київські вулиці, дерев'яний стілець, ведмежа шуба, собачий холод, золоте серце.

❖ **Чи легко було розряд 3 останніх прикметників? Чому?**

Відповідь: Я, В, Я, В, П, В, П, П, Я, В, Я, П, П, Я, П, Я, Я, В, В, П, П, П, В, Я, Я, П, В, Я, П, П, В, В, Я, Я, Я, Я, В, В, В, П, В, П, Я, В, Я

Є також проміжні групи:

якісні

відносні

присвійні

Відносно –
якісні

Присвійно –
відносні

Присвійно –
якісні

Проміжні розряди прикметників

Відносно-якісні

результат перенесення
ознаки з одного
предмета на ін-
ший, унаслідок чого
вона набуває значення якості:

вишнева хустка
(пор.: вишневий сік),
срібна голова (пор.:
срібний посуд),
кам'яне обличчя
(пор.: кам'яна підлога)

Присвійно-якісні

результат перенесення
ознаки за належністю з
істоти на предмет,
унаслідок чого вона
набуває значення
властивості, якості:

звірячий погляд, осячя
впертість, собачий холод,
дідівські методи

Присвійно-відносні

результат поєднання
присвійного і відносного
значень: називають ознаку
і за належністю істоті, і за
відношенням до неї:

учнівський зошит, козацька
шабля, коров'яче молоко

Зауважте!

Прикметники із суфіксом — **ськ** — належать до відносних!

шевченківська
муза

батьківська
хата

учнівська
ручка

ПРИСВІЙНО-ВІДНОСНІ ПРИКМЕТНИКИ

Вказують на більш узагальнену віднесеність (*орлина сім'я, журавлиний ключ*).

- Творються від назв людей, зрідка – від назв тварин за допомогою суфіксів – **ськ (ий), -цьк (ий)**.
- Відповідають на питання ***чий? чия? чие? який? яке? які?***
- Виступають тільки в повній формі.
- Можуть набувати значення якісних прикметників. Такі прикметники виділяються в окрему групу ***присвійно- якісних*** (*дідівські закони, вовчий апетит*).

ВІДНОСНО-ЯКІСНІ ПРИКМЕТНИКИ

- Вживаються здебільшого у переносному значенні (залізна воля, золоте серце)
- Набування значення якості залежить від іменника, з яким сполучається прикметник
- Найчастіше вживаються у художньому стилі

Відшукайте «четверте зайве»

1. Активний, давній, холодний, вчорашній.

2. Шахтарський, Ольжин, ковалів, тітчин.

3. Чернігівський, дружний, бурштиновий, сонний.

4. Телевізійний, туманний, багатий, хвойний.

5. Оленячі роги, заячі рукавиці, ведмежа паща, орлине око.

**6. Франкові повісті, Шевченкові поезії, довженківські дні,
Грінченків словник.**

**7. Платинова деталь, срібне весілля,
алюмінієвий бідон, золота каблучка.**

Особливості відмінювання

Прикметники змінюються за родами, числами й відмінками. Відмінкові закінчення залежать від групи прикметника — **твердої** чи **м'якої**.

До **твердої** групи належать прикметники з основою на твердий приголосний: **смачний, близький.**

До **м'якої** групи належать прикметники з основою на м'який приголосний: **крайній, безкрай.**

Прикметники на **-лиций**
(**білолиций, круглолиций, смагляволиций**)
не належать ані до твердої, ані до м'якої групи, вони відмінюються за окремим зразком.

ТВЕРДІ ТА М'ЯКІ ПРИКМЕТНИКИ

прикметники	приклади
• <u>тверда група</u> (твердий кінцевий приголосний основи і закінчення -ий, -а, -е). • всі присвійні прикметники (Наталчин, батьків, тещин) • короткі форми прикметників (годен)	<i>вразливий, сестрин, певен, чистий.</i>
<u>м'яка група</u>(м'який кінцевий приголосний основи —н- і закінченням —ій, -я, -є; з кінцевим приголосним на —й-), прикметники на — шній, -жній	<i>майбутній, сусідній, давній, дорожня, хатній, завтрашній, ранній, раннє</i>

Прикметник як частина мови

Субстантиваци́я – перехід прикметників і дієприкметників у іменники.

РОЗРЯДИ ПРИКМЕНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

ЯКІСНИЙ	Ознака, яка виявляється більшою чи меншою мірою	вродливий, твердий, складний
ВІДНОСНИЙ	Ознака предмета за відношенням до інших предметів	незалежний, дерев'яний, морквяний
ПРИСВІЙНИЙ	Ознака за належністю предмета особі, тварині	Гнатів, сестрин, лисячий

Прикметник як частина мови

?

У якому випадку прикметник *лисячий* належатиме до якісних, відносних і присвійних прикметників?
Чи належатиме прикметник *шевченківський* до присвійних прикметників?

Вправа № 1

Завдання: Подані словосполучення замініть словосполученнями іменників з прикметниками, якщо така заміна можлива.

Зразок: олівець батька — батьків олівець, вітер з півночі — північний вітер.

Хвилі Дніпра, робота студента, командир дивізії, заповіт батька, твори Тичини, робота на заводі, клуб металістів, шабля зі сталі, стовп із дерева, загін із фронту, хвороба шлунку, завдання на рік, дні весни, листя берези, порядки школи, вулиці села, протест народу, привіт товариша, артист із Києва.

Вправа № 2 Мовний диктант

Завдання: Подані словосполучення розподілити на три групи за розрядами прикметників.

! Із перших літер прикметників мають вийти назви творів української літератури (три назви)

Учителів журнал, високий дуб, яблуневий цвіт (належність), самодержавний режим, корисна інформація, артистчин костюм, коротка спідниця, активна бесіда, йодова сіль, йорданські води, Русланів телефон, здоровий чоловік, морська глибина, етнографічна культура, артистичні студенти, сестрина книга, Мотрина хустка, образотворче мистецтво.

“Добери антонім”

Доберіть антоніми до різних значень слів.

Свіжий хліб, свіже молоко, свіжа солома, свіжа сорочка, свіже повітря, свіжий вітерець, свіжа газета, свіже обличчя, свіжий хліб, свіжі сліди, свіжий огірок.

Солодка груша, солодке яблуко, солодкий запах, солодкий сон, солодкий голос, солодкі мрії, солодкі сльози.

- ❖ *Як називається художній засіб, використаний у словосполученні «солодкі сльози»? Наведіть власні приклади таких виразів.*
- ❖ *Кому належать слова "Для нас у ріднім краю навіть дим солодкий та коханий..." (Леся Українка «Дим»).*
- ❖ *Чи є щось спільне у словах «солодкий» і «солоний»?*

Гра «Чи правда, що...»

Визначте правильні формулювання.

Неправильні виправте.

- Прикметником називається частина мови, що виражає ознаку предмета.
- Прикметник відповідає на питання хто ? що ?
- Прикметники поділяються на якісні і відносні.
- Якісні прикметники вказують на ознаку, що може бути у предмета у більшій чи меншій мірі.
- Відносними називають прикметники, що означають приналежність чого-небудь людині чи тварині.
- Присвійні прикметники мають два ступені порівняння.
- У реченні прикметник виступає означенням та іменною частиною присудка.

Вправа № 2

Мовний диктант

Якісні прикметники: високий дуб, корисна інформація, коротка спідниця, активна бесіда, здоровий чоловік, артистичні студенти.

Відносні прикметники: самодержавний режим, йодова сіль, йорданські води, етнографічна культура, морська глибина, образотворче мистецтво.

Присвійні прикметники: учителів журнал, яблуневий цвіт (належність), артистчин костюм, Русланів телефон, сестрина книга, Мотрина хустка.

Розподільна робота

Розподіліть подані словосполучення за розрядами прикметників

Сердечні стосунки, серцева недостатність, шкіряна сумка, соснова шишка, відважний вчинок, квадратний корінь, магнітний виріб, романтична зустріч, фальшивий документ, суфіксальний спосіб, грішна душа, франківські читання, життєва правда, українська мова, Чорне море, білий танець, токсична речовина, Андріївська церква, телячий паштет, дніпрові води, волошкові очі, доброзичлива усмішка, крокодилячі сльози, пташине молоко, рідна земля, материнська ласка, трипільська культура, колючий дріт, прокрустове ложе, базедова хвороба, журнальний столик, журналістська етика, дитячий будинок, дитяча цікавість, дитячий малюнок, свинцеве небо, весняний настрій, куряча сліпота, братська могила, вовчий апетит, вовчий хвіст, лебединий пух, лебедина подушка, лебедина вірність, лебедина пісня, лисяча шуба, лисяча хитрість, вишневий цвіт, вишневий колір, вишневе варення, кам'яна стіна, кам'яна душа, осячі вуха, осяча впертість, орлині крила, орлиний погляд, орлиний ніс, баранячий ріг, баранячий кожух, баранячий розум, петрів батіг, Петрів зошит, рожева сукня, рожева мрія, туманні обрії, туманна відповідь, шовкова тканина, шовкова трава.

Домашнє завдання

- 1. Вивчити правила про прикметник п.5 с.23
- 2. написати вправу за презентацією слайд 28. “Розподільна робота”